1 januari 1906 **DELPHI.**

In een uithoek der op een rotskloof gelijkende vallei langs de zuidelijke hellingen van den Parnas lag het Pytho van Homerus, het latere Delphi. Drie toegangen verbonden dat heilige oord met de buitenwereld. De eene liep oostwaarts naar Boeotië, de tweede noordwestwaarts naar Amphissa, en de derde zuidwestwaarts naar Crisa en Cirrha. Zoo heel erg afgezonderd, als men zich veelal voorstelt, lag Delphi dus niet. Juist in het tijdperk, toen het zijn hoogsten roem bereikt had, namelijk kort vóór de Perzische oorlogen, bruiste de volle stroom van het Grieksche leven langs den Parnassus heen.

Het landschap rondom Delphi is menigmaal geschilderd: het is onvergelijkelijk in zijn indrukwekkende schoonheid, 't Zij men van 't Oosten of van 't Westen kwam, altijd onttrok een kromming van den weg den overstelpenden aanblik, totdat men er vlak bij was. Op den voorgrond zag men, diep beneden zich, de kloof, waarin het riviertje de Pleistus naar de zee bij Cirrha heensnelde, — meer noordwaarts, aan den hoe langer, hoe steiler omhoog gaanden bergvoet, de eenvoudige woningen der Delphiërs, — in het midden der stad het wereldberoemde heiligdom, met zijn onderhoorigheden (schatkamers, monumenten, enz.) een soort van vesting vormende, — en, ten slotte, het geheel als in een trotsche lijst omvattend, de tusschen vreeselijke steil omhoog rijzende rotswanden ingeperste Castalia-kloof, die haar schuimende golfjes naar den Plistus heenzendt. De hedendaagsche tourist, die hier is aangekomen en de vele afwisselingen bijwoont, waaraan het weder hier onderhevig is, kan zich een (zij het ook maar flauw) denkbeeld vormen van de gewaarwordingen, die de pelgrims der Oudheid hier hebben ondervonden.

Een kleine twintig jaar geleden vond men op de plaats, waar eenmaal Delphi lag, het dorpje Castri. De Fransche geleerden, die destijds opgravingen op groote schaal wilden doen, waren genoodzaakt, om al de hutten, waaruit het nietige dorp bestond, aan te koopen. En dat was niet genoeg: voor de bewoners moesten eerst, een goed eind verder, nieuwe woningen worden gebouwd. Eerst na deze algeheele verhuizing konden de Fransche gravers met hun werk beginnen, — een werk, waaraan eerst kort geleden de laatste hand is gelegd, en waarop de kroon is gezet door de voltooiing van een eenvoudig museum.

Ik vlei mij met de hoop, dat het menigen lezer, die Delphi's heiligen bodem nooit heeft betreden, aangenaam zal zijn, mij in gedachte te volgen door het tooneel der Fransche ontdekkingen, waarvan we het volle gewicht eerst zullen peilen, wanneer de opschriften en veel andere bijzonderheden wereldkundig zullen zijn gemaakt.

Ik verzoek u thans mij te volgen op mijn weg uit het Oosten, evenals de uit Boeotië komende pelgrims. Aan den driesprong, waar, volgens de overlevering, Edipus zijn vader doodde, is het nog altijd niet pluis, volgens het volk, dat aan het spoken gelooft van een daar ter plaatse gedooden rooverkapitein. Bij een knap dorp, Arachowa geheeten, dalen we af in het dal van den Plistus. Rotsgraven en sarcophagen (of liever overblijfsels daarvan) verraden ons, dat we de laatste rustplaats van menigen alouden Delphiër langs gaan. Nog een minuut of wat, en we krijgen de terrassen van hetgeen eenmaal Delphi was, in 't gezicht. Eerst moeten we door de Marmaria heen, zijnde een woest schervenveld, waar eenmaal een soort van buitenwijk schijnt te hebben gestaan, en waar een overoude grenssteen ons in het Delphische dialect verkondigt, dat we ons bevinden in het kwartier van Athene Ergane, d.i. de godin, in haar qualiteit van beschermster van weverij en dergelijke handwerken. 't Is inderdaad opmerkelijk, dat het bovengenoemde dorp Arachowa nog altijd bloeit door een industrie van soortgelijken aard, namelijk het vervaardigen van grove tapijten, paardedekkleeden, enz., ruw fabrikaat met schrille kleuren en kakelbont, maar toch der Athene Ergane niet geheel onwaardig.

Keeren we thans tot de Marmaria terug, dan wordt al spoedig onze aandacht getrokken door niet onbelangrijke overblijfsels van een bijtempel, aan Athene gewijd, en wel, volgens Pausanias, Athene Pronaa (d.i. de Voortempel-Athene). De verhouding van dezen tot den vlak bij staanden eigenlijken tempel is onzeker; maar wel is het zeker, dat deze laatste (een rond gebouw) een gewrocht van den eersten rang moet geweest zijn. Men kan zich daarvan een vrij goed denkbeeld maken uit de steenblokken, die ter plaatse liggen, en uit de overeindstaande deelen, die in het bovengenoemde Museum te zien zijn. Uit de aandachtige beschouwing van dit alles blijkt, dat deze tempel in voornaamheid en symmetrie met de beste bouwwerken der vijfde eeuw v. C. kon wedijveren. Uit de verbinding van Dorische buiten- en Corinthische binnenzuilen maak ik echter op, dat het geheel van iets later dagteekening is. De rondmuur (als ik het hoofdgedeelte zoo mag noemen) is van lichtkleurig marmer en berust op een stevigen vloer van een zwarte steensoort, die smaakvol naar buiten uitsteekt.

De Marmaria voert ons naar een iets lager liggend "gymnasion", waarvan genoeg is overgebleven, om ons een denkbeeld te geven van de inrichting. We vinden er onmiskenbare overblijfsels van binnenplaatsen met annexe kamers, van een zwemplaats en stortbaden, eenmaal door de kristalheldere Castalia gevoed, en, om op dit alles de kroon te zetten, een lange portiek. Jong volkje, van heinde en verre saamgekomen, zal zich hier wel menigmaal hebben geoefend, om met vrucht deel te nemen aan de Pythische spelen.

Een nieuw aangelegde weg voert ons naar de Castalia, waar gelegenheid is om een dronk te nemen uit het wereldberoemde water. Een blik in de diepe rotskolk verraadt in nissen enz. de sporen van aloude eerbewijzen aan de bronnymf, waar we echter niet veel aandacht aan wijden, omdat we branden van verlangen, om te genaken tot Pytho's aloud heiligdom.

Het duurt niet lang, of we zijn er. Een ruim, sierlijk bestraat voorplein trekt al dadelijk onze aandacht. Daar zullen de optochten zich wel hebben geregeld, alvorens het heiligdom te betreden, met den "lauwerdrager" aan 't hoofd, die Phoebus Apollo vertegenwoordigde.

We overschrijden de plek, waar eenmaal de hoofdpoort moet hebben gestaan; en we betreden "den Heiligen Weg", nog duidelijk aan tal van breede vloersteenen kenbaar.

!) Naar Otto Schroeder, in de Preuszische Jahrbücher van Sept. 1905

Aan weerskanten van deze breede heirbaan verdringen zich de voetstukken van verdwenen standbeelden. "Verdringen" is hier het ware woord: vaak benemen ze elkander het gezicht, nu eens in lange rijen staande, dan weer in een halven cirkel een afzonderlijke groep vormend. Ten laatste houden de beeldplaatsen op; en nu begint een aantal overblijfselen van gebouwen, die onder den naam van "schatkamers" bekend, maar eigenlijk zeer raadselachtig zijn. Het verreweg het meest in 't oog vallende van die meerendeels verdwenen bouwwerken is dat, waaraan men (misschien ten onrechte) den naam pleegt te geven van "het Cnidische Huis". Daarvan zijn twee karyatieden, een groot gedeelte van den voorgevel en de volledige fundamenten overgebleven. Dat gebouw is van zóóveel belang, dat een in bijzonderheden tredende beschrijving hier gewettigd is, waartoe in het Museum menig stuk half verheven beeldwerk en een gipsmodel van waarschijnlijk da geheele versiering des voorgevels ons vrij goed in staat stellen.

Men moet nauwkeurig de desbetreffende opgaven nalezen, om zich het rechte begrip te kunnen vormen van de moeite dezer wetenschappelijke reconstructie. Immers de afzonderlijke brokstukken waren, in den loop der eeuwen, vaak wijd van elkander af geraakt, en werden dan in zeer heterogeen gezelschap ontdekt. Het belangwekkendste onderdeel vormen de friezen, een marmeren beeldhouwwerk, dat een nadere beschouwing overwaardig is. Beginnen we met het gedeelte, dat van den grooten toegangsweg het eerst zichtbaar is geweest, en thans in het Museum berust. Het is de *oostelijke fries*, voorstellende den strijd van Grieksche helden om het lijk van Euphorbus: goden en godinnen op stoelen zittend, zijn toeschouwers. De namen der aanwezigen (ook der goden) hebben eenmaal in kleurendruk bij ieder aangeteekend gestaan; maar, hoewel ze bij de uitgraving eenige jaren geleden vrij duidelijk zichtbaar schijnen geweest te zijn, moet men aannemen, dat ze door verwaarloozing onkenbaar zijn geworden. Thans lezen we op menige plek namen, later met potlood bijgeschreven; maar deze verdienen blijkbaar niet overal onbepaald vertrouwen.

De *noordelijke fries* vormde eenmaal een heerlijk sieraad van den voorgevel. Ze stelt een ontzaglijken strijd voor, die eenmaal tusschen reuzen en goden plaats had. Op een blauwen achtergrond vertoont een prachtig, half verheven, op menige plek rood of geel gekleurd beeldwerk de Giganten, in den vorm van krijgers, met helm en harnas gewapend. De tegen hen kampende goden zijn, naar volgorde, AEolus, Dionysus (in een pantherhuid en op een leeuwengespan), Heracles, Hermes, Athene, en (naast elkander voortschrijdend) de tweelingen Apollo en Artemis. Al deze figuren zijn voorgesteld met een levendigheid van beweging, die niets te wenschen overlaat.

De *zuidelijke fries* kroonde vóór eeuwen de achterzij. Ze stelt een episode voor uit een ook nog veel later in de beeldende kunst geliefkoosd onderwerp, de overlevering der vervolging van Castor en Pollux door Idas en Lynceus, alle vier te paard. De westelijke fries eindelijk is erg geschonden. Rechts en links ziet men een godin, door een gevleugeld gespan voortgetrokken. Een van die godinnen zal wel Athene voorstellen, achter wier wagen Hermes zich vertoont. Tusschen de twee voertuigen vertoont zich een figuur met een dikken stok, misschien Heracles.

Thans nog over het *gevelveld*. Dit prijkt met de voorstelling van een mythe, waarvan men het rechte niet weet, maar die schijnt samen te hangen met de groote Dorische landverhuizing en met oneenigheden tusschen Apollo en Heracles. Deze laatste wordt hier voorgesteld met een over zijn schouder hangenden drievoet, welke Apollo hem met beide handen poogt te ontrukken. Tusschen die twee staat Athene, die, schoon haar hoofd is verloren gegaan, blijkbaar als een reuzin werd voorgesteld. Ook haar linkerhand ontbreekt; maar de houding, die ze tegen Apollo aanneemt, laat geen twijfel over aan de bedoeling, dat ze als vredestichtster optreedt. Minder duidelijk is de bedoeling van den kunstenaar met een vierde figuur, die Artemis schijnt voor te stellen. Dit personage staat achter Apollo, dien ze schijnt te willen tegenhouden.

Al de bovenstaande bijzonderheden gelden het voornaamste der drie bewaard gebleven gebouwen, die onder den naam van "schatkamers" bekend zijn. Schijnt het eerstgenoemde (het zoogenaamde Cnidische Huis) niet lang vóór het jaar 500 v. C. te zijn opgericht, het tweede (genaamd *het Sicyonische Huis*) zal wel van vroeger datum zijn. Vermoedelijk zijn eenige hier gevonden stukken relief-beeldwerk afkomstig van een nóg ouder gebouw met dezelfde bestemming ; ten minste die stukken verraden door overdreven uitvoerigheid een nog niet zeer ontwikkelde techniek. Een daarvan stelt Castor, Pollux en Idas voor, terwijl ze met gemeenschappelijk geroofde runderen gaan strijken.

Het grootste en jongste van de drie bewaard gebleven schatkamers is bekend onder den naam van het *Atheensche Huis*. Het woord "jongste" is hier echter zeer betrekkelijk op te vatten; want het gebouw is in ieder geval ouder dan de slag van Marathon. De als 't ware ontleedkundige nauwgezetheid, waarmee de Fransche opdelvers hier zijn te werk gegaan, heeft aan den dag gebracht, dat de fundamenten afkomstig zijn van een nog ouder gebouw. Het Atheensche Huis heeft zijn merkwaardige ligging voor boven het Cnidische en het Sicyonische, die ik boven besproken heb. Het ligt namelijk op het indrukwekkende punt, waar de Heilige weg plotseling noordwaarts ombuigt, om zigzagsgewijze den berg op te slingeren; en het treffende tafereel wordt nóg treffender gemaakt, doordat het gebouw op een terras ligt, dat zich boven het peil van den weg verheft.

Van de vele bouw- en beeldhouwwerken, die deze "schatkamer" eenmaal opleverde, hebben de Fransche heeren zooveel weten bijeen te krijgen, dat aan een wederopbouw te denken valt. Reeds thans heeft men de muren tot op halve hoogte weer opgericht, met nieuw ingezette stukken in gips.

Daarvóór verrijzen twee Dorische zuilen, die, op soortgelijke wijze als in het Cnidische Huis de beide karyatiden, het dak van het voorste gedeelte schragen, waarbij hier nog een portaal komt, dat op twee pijlers rust. Vrij veel van de beeldwerkversieringen is bewaard gebleven, en in het Museum te vinden. Daartoe behooren een rijdende Amazone, van de nok afkomstig, en een groot gedeelte der frontversieringen, voorstellende de heldenfeiten van Heracles en Theseus (b.v. den Nemeïschen leeuw, den Minotaurus, enz.). De kunstwaarde van dit relief-werk is nochtans niet bijzonder groot. Vlak bij het gebouw, aan den zuidkant, vinden we een voetstuk, dat het opschrift draagt: "Atheners aan Apollo, als Medische buit van den slag bij Marathon". Het schijnt evenwel, dat dit niet het oorspronkelijke opschrift is, maar een vernieuwing uit den tijd kort na Alexander den Groote. De buit-*souvenirs*, die op het voetstuk plachten te liggen, of daaraan vast waren gehecht, zijn spoorloos verdwenen. Overigens heeft buit noch voetstuk iets met de zoogenaamde schatkamer te maken.

Onder de bouwvallen van laatstgenoemd gebouw zijn ook een paar steenen te voorschijn gekomen, die voor de geschiedenis der oude muziek zeer belangrijk zijn, namelijk twee gladde, platte steenen, waarop kleine liederen met bijbehoorende muziek. Nu kunnen deze gezangnoten, wier ontcijfering nauwelijks aan twijfel onderhevig is, geen aanspraak maken op een melodieusheid, die ze opgang zou doen maken op hedendaagsche concerten; maar voor de muziek als wetenschap, en voor de kennis van den oud-Griekschen eeredienst zijn deze vondsten wel degelijk van het hoogste gewicht. Op andere plekken zijn in Delphi nog een paar andere liedjes, maar zonder de noten, opgegraven. Een daarvan is van Philodamus, den Scarphiër, en is aan Bacchus gewijd. Het heeft veel door den tijd geleden; maar met geduld en wat scherpzinnigheid kan men er ongeveer het volgende uithalen:

"Ter eere van Bacchus,
Dien Semele baarde,
En Zeus had tot zoon!
Toen *hij* werd geboren,
Toen dansten de goden,
En juichte men hier."

We gaan verder, de zoogenaamde Sibylle-rots voorbij, achter welke men een gevallen Sphinx heeft teruggevonden, namelijk het wijgeschenk der Naxiërs, dat eenmaal op een hooge kolom heeft gerust. Over een cirkelvormige dansplaats *(orchestra)* gegaan zijnde, bereiken we een andere stichting der Atheners, namelijk de bouwvallen van een eenvoudig herinneringsgebouw van hen, dat van zeer ouden datum schijnt te zijn. Het zeer antieke opschrift luidt: "Atheners hebben dit gebouw en de wapens en de ... ., die ze op de vijanden hadden veroverd, [aan Apollo] gewijd." Welke vijanden bedoeld zijn, is onbekend. De Perzen schijnen het niet te kunnen zijn, maar wel ouderen. Op de bewaard gebleven smalle, wijd uit een staande kolommen schijnt een houten dak te hebben gerust. Aan één kant staat dit kleine gebouw niet vrij, maar leunt het tegen een muur, die de tempelterrassen omringt, en waarop eertijds besluiten tot het vrijlaten van slaven bekend werden gemaakt.

Aan een hoek van dien muur voert een steile weg naar de tempelhoogte. Rechts vond men eenmaal den onderbouw der slangenzuil, die de draagster was van den gouden drievoet, het heerlijke zegeteeken van Plataea. Sommige bezoekers zullen zich die zuil herinneren uit Constantinopel, waar ze als keerpaal in de renbaan heeft gediend. Op de zuil, zooals die thans de Turksche hoofdstad siert, leest men nog altijd de namen der voornaamste Grieksche steden, die bij Plataea de Perzen hebben overwonnen. Uit Herodotus en Thucydides weten we, dat op het sinds lang verdwenen kleinood op den top der zuil oorspronkelijk een brallend inschrift van Pausanias, "der Grieken opperveldheer", te lezen was.

Nog een heel klein eindje verder omhoog, en we staan, naast het altaar der burgerij van Chios, vlak vóór den eenmaal wereldberoemden tempel. Al wie, op het voetspoor van dien anderen Pausanias, zich mocht inbeelden het oude Alcmaeoniden-heiligdom te zullen zien herleven, — die zou niet weinig bedrogen uitkomen. Van een indrukwekkend geheel is volstrekt geen sprake. De fundamenten der muren en een vrij groot aantal wijd verspreide kleine kolom-fragmenten, — dat is alles. Een soort van troost kan men echter putten uit het feit, dat die weinig beteekenende overblijfsels niet eens van den echten, ouden tempel afkomstig zijn, maar uit den Romeinschen keizertijd.

De oudste tempelbouw van Delphi dagteekent uit de zesde eeuw v. C. Hij was het werk van Attische uitgewekenen, die zich verplicht hadden tot het geven van een zandsteenen voorgevel; maar, om Apollo's bijzondere gunst te winnen, gaven ze er een van marmer. Die tempel vormde een grootsch geheel, vooral toen de volgende eeuw er nog zoo veel wijgeschenken aan had toegevoegd. Toen die tempel was in duigen gevallen, verrees er een nieuwe in de vierde eeuw: dat was de tempel, waarin Pausanias de door hem beschreven gevelbeelden (Apollo met moeder en zuster, de Muzen, enz.) aantrof. Ook die tempel werd later door een anderen vervangen; en wat daarvan aan de Fransche opgravingen werd onderworpen, beloofde aanvankelijk bitter weinig. Later viel dat mee. Meer en meer kwamen er belangrijke vondsten te voorschijn. Vooral was men met volle recht ingenomen met een reeks van (zij het dan ook fragmentarische) fijn polychrome marmerfiguren, die gezamenlijk tot het gevelveld van den oudsten tempel schijnen behoord te hebben: een hert en een stier, beide door een leeuw gegrepen, paarden vóór tweespannen, ieder met een voerman, eindelijk eenige staande vrouwen, evenbeelden van eenige votief-figuren op de Atheensche acropolis.

De leider der Fransche opgravingen, de heer Homolle, is, na lang nauwgezet onderzoek, tot de slotsom gekomen, dat het genoemde beeldwerk hoogst waarschijnlijk eenmaal het grootste gedeelte heeft gevuld van het oostelijke gevelveld in den Alcmaeoniden-tempel, en dat het ontbrekende middenstuk bestaan zal hebben uit een voorstelling van denzelfden drievoetroof, die ook (zooals ik reeds heb besproken) in het zoogenaamde Cnidische Huis prijkt. Andere gewichtige opgraafselen verraden dezelfde techniek, maar zijn van tufsteen. Ze stellen voor: Athene in levendige beweging, een neergesmakten Gigant, stukken van voertuigen, en een deel van een roofdier (in een uithoek van een gevelveld thuis behoorend). Uit deze gegevens moet, naar het schijnt, een Gigantenstrijd worden opgemaakt, waaraan Athene en misschien aan de overzij Dionysus deel nemen, terwijl Zeus in het midden zetelt. Dat is echter gedeeltelijk zeer onzeker; maar zoo goed als zeker is het, dat de tufsteen- en de marmer-fragmenten, die hier worden bedoeld, tot het beeldwerk van den oudsten der drie tempels hebben behoord.

Wat betreft den wijdvermaarden aard-navel of wereldnavel die in de Oudheid menigmaal, en ook nog somtijds in onze dagen, als een zinnebeeldig, koepelvormig graf van den draak Python werd opgevat, — die zoogenaamde Navel zal wel in ieder geval een soort van fetisch geweest zijn, zooals b.v. de "Eros-steen" in Thespiae. In het oostelijk deel van den Delphischen tempel heeft men onlangs een zonderling, min of meer eikelvormig voorwerp (met wol omwonden) opgegraven, dat wel is waar het heilige voorwerp zelf niet zijn kan, maar wellicht een latere nabootsing.

De noordzijde van den tempel schijnt geweldig van aardbevingen of andere natuurrampen te hebben geleden; zoodat veel, dat thans buiten het heiligdom te vinden is, oorspronkelijk er binnen stond. Als voorbeeld daarvan vestig ik de aandacht op een paar historisch gewichtige voetstukken, die eenmaal drievoeten hebben getorscht. De opschriften zijn afkomstig van twee beroemde Syracusaansche broeders. Het eerste is volledig bewaard gebleven, en luidt als volgt:

»Gelo, zoon van Deinomenes, heeft dit uit Syracuse aan Apollo gewijd. Den drievoet en de zege-godin heeft Bion, zoon van Diodorus, uit Milete, vervaardigd».

Van het tweede voetstuk is nog te lezen: "Hiero, zoon van Deinomenes, heeft gewijd ..." Al het overige is door den tijd onleesbaar geworden.

Hoogstwaarschijnlijk doelt hierop een aan Simonides toegeschreven epigram, dat van vier zulke wijgeschenken (ook van de twee overige broeders) gewaagt. Werkelijk heeft men, in de nabijheid van de twee genoemde voetstukken, overblijfsels gevonden van een derde. Het bewuste epigram luidt, vrij vertaald, als volgt:

"Gelo, Hiero, zijn broeder,
Polyzelus, Thrasybulus,
Zonen van Deinomenes,
Wijdden elk zijn eigen drievoet
Aan den tempel van Apollo,
Ter gedachtnis aan de zege,
Die ze met hun dapp're scharen
Op Carthago's macht behaalden,
Die ons volk wou onderdrukken.
Hellas ademde weer vrij." 1

Niet ver van deze Syracusaansche herinneringsteekens heeft men een smalle kolom gevonden, die in het museum (hoogstwaarschijnlijk te recht) de zaal der Hellenistische eeuwen tot verblijf heeft erlangd. Deze kleine zaal is verrekijkervormig in vijf, door Acanthus-loofwerk vaneen gescheiden afdeelingen gesplitst. Op den bovensten van die Acanthusringen verrijst een drietal aardige beeldjes, danseresjes voorstellend. Daaraan schijnt, als kroon van het monument, een drievoet bevestigd te zijn geweest.

Van het vele, dat hier verder nog is voor den dag gekomen, zal ik nog maar zeer weinig in dit korte overzicht bespreken. In de eerste plaats noem ik een voortreffelijk marmeren beeld van den schoonen Antinoüs, waarvan hier overigens alleen te zeggen valt, dat het uitmuntend bewaard gebleven is. Over het tweede standbeeld, dat ik nog wensch te bespreken, kan ik zoo kort niet zijn, al ware 't slechts om het vele geschrijf, dat er door is uitgelokt.

Ik heb hier het oog op het overschot der negen marmeren standbeelden van het zoogenaamde Thessalische wijgeschenk. Daartoe behoorde een in het Museum aanwezig standbeeld, een prachtig uitgevoerd athletisch manspersoon voorstellend, en een opschrift dragend, waarvan men een doublet heeft gevonden in of bij Pharsalus, waar het op een beeld te lezen staat, dat blijkbaar het model is geweest van het Delphische: alleen is het niet van marmer, doch van metaal. Zonderling is een schijnbaar onbeduidend verschil in de wederzijdsche opschriften, waarvan het Pharsalische "vijf Nemeïsche, drie Pythische, vijf Isthmische overwinningen" opgeeft, terwijl het Delphische daarvan in zóó ver verschilt, dat er "vijf Pythische" op te lezen staat. Een ander punt van verschil is, dat het eerstgenoemde den naam des kunstenaars (den beroemden Lysippus) meldt, en het Delphische daarvan zwijgt. Blijkbaar is het Delphische opschrift een verbetering van het andere, wat het bovengenoemde getal "drie" betreft. Op het Delphische beeld leest men bovendien, dat het ingezonden is door "Daochus, Thessalisch Tetrarch, afgevaardigde der Amphictyonen", waarschijnlijk kort vóór de regeering van Alexander den Groote.

1) De naam van Carthago staat er in het oorspronkelijk niet bij. De hier bedoelde zege is de in het jaar 480 op de Puniërs door Syracusaansche en andere Grieken behaalde (bij de rivier de Himera in het noorden van Sicilië). (Vert.)

Als weerskanten van den "Heiligen Weg" hebben in den besten tijd heel wat beelden van brons of koper gestaan, die later de hebzucht van Romeinsche en andere tempelroovers hebben opgewekt, en daardoor (of om nog andere redenen) verdwenen zijn. Slechts een enkele uitzondering op dien regel is tot dus ver opgespoord, namelijk het heerlijke standbeeld, bekend onder den naam van "De Wagenmenner", dat waarschijnlijk zijn behoud alleen aan het feit te danken heeft, dat het onder een dikke puinlaag bedolven was. Hoe jammer, dat het bijbehoorende vierspan verdwenen is, met uitzondering van eenige afgebroken stukjes en het steenen voetstuk der paarden! Het opschrift is zoozeer geschonden, dat de gissing, die het wijgeschenk als een tweede monument der Himera-zege beschouwt, vrij gewaagd is.

Beschouwen we thans dit meesterstuk van bronsbewerking wat meer van nabij! Hoog boven den renwagen uitstekend, blikt ons de indrukwekkende figuur toe van den trotschen, gespierden menner. Hij draagt een soort van tabbaard, die hem tegen de opwerpsels der voortijlende rossen beschermt, en een mogelijk belemmerend spel des winds verhindert door omsnoering van het bovenlijf. Bijzonder schoon doet die omsnoering de athletische schouders uitkomen, door een niet minder gespierden nek verbonden met een hoofd, waaruit niet alleen lichaamskracht, maar ook hooge ontwikkeling des geestes den bewonderenden aanschouwer tegenblikt. Een zilveren hoofdband omkranst de slapen. De beide voeten staan ietwat vooruit, vooral de rechter, — waaruit sommige geleerden afleiden, dat er misschien een andere figuur op den *currus* bij heeft gestaan. Een godin der Overwinning wellicht? of de groote Syracusaan Gelo? Zulke onderstellingen zijn zeer gewaagd; maar wat in ieder geval onbetwistbaar is, dat is de hooge kunstwaarde van dit overschoone gewrocht.

Ik meen dit zeer beknopte overzicht der Fransche werkzaamheden in en bij Delphi (methodischer dan die op het eiland Delos) niet beter te kunnen besluiten dan met de betuiging mijner hulde aan den heer Homolle en zijn trouwe phalanx. Hoe jammer, dat *onze* gelijksoortige arbeid in de buurt van Olympia zoo veel minder gelukkig is uitgevallen! Niet alleen zijn er minstens vier meesterstukken van beeldhouwkunst aan de aardbedekking ontwoekerd; maar er is nu althans een algemeen tafereel te voorschijn gekomen van dat wereldberoemde terrein. Voorwaar, dat tiental jaren is goed besteed geweest. Moge de Fransche onderneming haar schoonsten lauwer vinden in de ongeveinsde hulde der gansche geleerde wereld!

1 januari 1924 **DELPHI**

DOOR DR. J. W. VAN ROOIJEN.

Indien men, vanuit Athene, over land Delphi wil bereiken, is dit niet de gemakkelijkste weg. Met den trein toch kan men slechts tot Brailo, een station aan den spoorweg naar Saloniki gelegen, reizen. Vandaar rijdt een autobus, een weidsche naam voor een vrachtauto, waarin men eenige banken heeft aangebracht, naar Amphissa. Treft gij het echter, zooals wij, dat de autobus niet eens op den sneltrein uit Athene wacht, dan is goede raad duur. Het naaste dorp (den naam ben ik vergeten) bevindt zich op een paar uur afstand. De behulpzame stationchef wist echter raad. Wij konden een paar muilezels huren en zoo gingen wij, gepakt en gezakt, op weg. In bedoeld dorp was, naar men zei, een auto te krijgen.

Aldaar aangekomen, bleek echter, dat de auto uit Amphissa moest komen. Eerst tegen den avond verscheen deze. Angstiger oogenblikken dan gedurende dien autorit hebben wij zelden meegemaakt. Stel u toch voor, dat men u in een razende vaart een berg oprijdt, zoo hoog als de Parnassus, in een auto, bestuurd door den meest roekeloozen chauffeur ter wereld, die de hoeken zóó scherp neemt, dat gij ieder oogenblik meent met auto en al in den afgrond te zullen storten, welke u steeds rechts van den weg aangaapt, terwijl gij met een vaart van een sneltrein soms langs wagens snort, die bergopwaarts gaan, dan zult gij begrijpen, dat wij blijde waren, eindelijk in Amphissa te zijn aangeland.

Aan deze laatste plaats hebben wij geen prettige herinneringen bewaard; het Xenodokeion (hotel), dat nog wel het beste van het stadje was, beantwoordde zelfs niet aan de meest matige eischen van zindelijkheid; wij waren dan ook zeer verheugd toen wij, zoo vroeg mogelijk, dit onherbergzame oord konden verlaten.

Van Amphissa echter naar Delphi is nog een heele klim; wagens zijn hier niet te krijgen, zoodat wij, door den nood gedrongen, wederom onzen toevlucht moesten nemen tot onzen chauffeur van den vorigen avond, die ons zonder ongelukken naar boven bracht.

Delphi, in den oudsten tijd ook Pytho genoemd, ligt tusschen hooge rotsen op een terrein, dat zacht omhoog loopt. Daar, waar het rotsplateau aan den berg aansluit, verheffen zich de z.g. Phaedriaden, de schitterende rotsen, zoo genoemd omdat van de naakte kalksteen het zonlicht schitterend terugstraalt. De twee rotsen vormen een stompen hoek en zijn slechts door een smallen afgrond van elkaar gescheiden. Uit de Oostelijke rots ontspringt de bron Kastalia, waarvan het water langs de rotsen naar den een kwartier verwijderden Pieistos stroomt.

Het Delphische orakel was oeroud. Volgens een Delphische legende zouden de dampen, welke uit een kloof opstegen en de Pythia in een soort van geestvervoering brachten, door een geitenherder ontdekt zijn. Hij had n.l. opgemerkt, dat zijn geiten, als zij bij de bedoelde kloof kwamen, wonderlijke sprongen maakten en ongewone tonen uitstieten; toen hij nu zelf de kloof naderde, geraakte hij in een soort extase en begon te profeteeren.

Voordat Apollo hier zijn orakel stichtte, was Gaia, de Aarde de eerste bezitster van het orakel; op haar volgde haar dochter Themis; de uitspraken van het orakel heetten themistes (wetten). Themis stond de plaats vrijwillig aan Phoebe af en deze gaf het orakel aan haar kleinzoon Phoibos Apollo. Deze trok vanuit Delos, het eiland, waarop hij geboren was, onder geleide van de Atheners, die zich er op beroemden, het eerst den heiligen weg naar Delphi gebaand te hebben, naar Delphi, waar het volk en koning Delphos hem met blijdschap ontvingen.

Volgens een andere sage verwierf Apollo niet op zoo'n vreedzame wijze het orakel. Kort na zijn geboorte toch zou Apollo uitgetrokken zijn, om een orakel te zoeken. Het dal van Delphi beviel hem en hij besloot hier een orakel te stichten. De slang Python echter, die hier bij de bron Delphusa huisde, verhinderde hem den toegang. De jonge God bond den strijd met de slang aan en doodde haar met zijn pijlen.

Daar weerklonk voor de eerste maal uit den mond van den God en het koor der Delphische jonge vrouwen de paean, het vroolijke zegelied; als herinnering aan deze overwinning werden voor altijd de Pythische spelen ingericht. Als boete voor den dood van den Python moest Apollo daarna vluchten en 8 jaar slavendienst verrichten. Hij begaf zich naar koning Admetus in Thessalië en werd in het dal Tempé gereinigd, om als Phoibos, de heldere, schitterende, naar Delphi terug te keeren.

Deze boete en reiniging werd bij de feesten, welke elke 8 jaar terugkeerden, symbolisch voorgesteld; een knaap, die Apollo moest voorstellen, stak een hut, de hut van Python, voor den tempel aan: daarna vluchtte hij haastig weg; begeleid door een processie trok hij door Locris, Doris, over den Oeta, naar Tempe en hier werd hij, evenals voorheen Apollo, gereinigd. Als priesters stelde Apollo, volgens de sage, Kretensers aan, die hij over zee hierheen had gevoerd. Toen de aanvoerder van deze mannen de naakte rotsvlakte beschouwde en den god vroeg, waarvan zij hier zouden leven, antwoordde de god: "Ieder moet in de rechterhand het offermes gereed houden en voortdurend offerdieren slachten, die de menschen mij in onmetelijk aantal zullen brengen". En zoo geschiedde het.

Van alle kanten kwamen de menschen den god raad vragen en lieten hun offerdieren slachten; tevens werden den god kostbare geschenken aangeboden, zoodat de tempel een grooten rijkdom aan edele metalen en kunstwerken in bezit kreeg. Reeds Homerus (Ilias, 9de boek) spreekt over "de groote rijkdommen, die de steenen drempel van Pytho van binnen insluit". Niet alleen Grieken raadpleegden het orakel, maar ook buitenlandsche volken. Lezen wij niet bij Herodotus, dat de koning van Lydië, Kroesus, het orakel liet raadplegen, toen hij tegen Kyrus, den koning in Perzië wilde optrekken?

Een bond van z.g. Amphiktyonen, bestaande uit volken van Midden- en Noord Griekenland had zich vereenigd, om het heiligdom te beschermen en de feesten op gemeenschappelijke kosten te vieren. Vooral de Doriërs hadden, toen zij bij den Parnassus en Oeta huisden, enge verbindingen met het orakel aangeknoopt en ook nadat zij zich in de Peloponnesus gevestigd hadden, hadden zij deze betrekkingen onderhouden.

In de eeuwen, liggend tusschen Lycurgus en de Perzische oorlogen, werd Delphi zoowel het godsdienstig, als politiek, centrum van Griekenland. Door particulieren en staten werd niets van gewicht ter hand genomen, of men won eerst den raad van den Delphischen god in.

Bij het begin van de Perzische oorlogen was het orakel onzeker en gaf twijfelachtige antwoorden. Na den slag bij Salamis (480 v. C.) nam het eerst weer de nationale zaak van Griekenland ter hand. Het feit, dat de tempel door de Perzen gespaard was (waarschijnlijk vanwege hun vereering van den lichtgod) deed het aanzien van het orakel weer stijgen.

Trofeeën van den buit, op de Perzen behaald, werden in Delphi opgericht en de Amphictyonen vaardigden decreten uit ter eere van hen, die het vaderland trouw waren gebleven.

Langzamerhand echter trad er een reactie in. In de zoogenaamde heilige oorlogen verminderde de macht van het orakel, eens zelfs legden de Phocensers beslag op de onnoemelijke schatten van de tempels en bekostigden daarvan den oorlog, dien zij voerden. Weliswaar genoot het orakel ten tijde van keizer Hadrianus (117—138 n. C.) nog eenig aanzien, doch slechts in particuliere aangelegenheden. Toen Keizer Julianus de Afvallige vóór zijn tocht naar Perzie, in 362 n. C. het orakel liet ondervragen, kreeg hij ten antwoord: "Zegt den koning, dat de kunstig gemaakte woning met stof bedekt is, Phoibos heeft geen onderdak meer en geen voorspellende laurier, of een klaterende bron; het schoone water heeft opgehouden te stroomen". Ten slotte werd het orakel in 390 n. C., door keizer Theodosius voor altijd gesloten.

De eigenlijke heilige ruimte, eertijds door muren ingesloten, was ongeveer 130 Meter breed en 180 Meter lang. De hoofdingang bevond zich in het Z. O. en hier voerde de heilige weg, met twee bochten, naar den tempel van Apollo. Langs dezen geheelen weg stonden beelden en wijgeschenken in grooten getale. Keizer Nero liet ongeveer 500 beelden weg voeren en toch werd het aantal der overgeblevene nog op 3000 geschat. Buitengewoon groot was het aantal beelden bij den ingang. Aan den rechterkant bevond zich het beeld van stier, in 500 v. C. door de Kerkyraeërs gewijd, daartegenover verhief zich het monument, dat de Atheners, ter herinnering aan den slag bij Marathon, gebouwd hadden.

Westelijk hiervan verhief het houten paard der Argiven, in 414 v. C. gewijd. Hierop volgde een zegeteeken der Arcadiërs, dat zij daar opgericht hadden, om hun bevrijding van Sparta te herdenken. Links volgden de Zeven tegen Thebe, met den wagen van Amphiaraus, een gedenkteeken van de Argiven aan hun overwinning bij Oenoe.

Indien men den heiligen weg verder langs wandelde, kwam men langs meer dan een dozijn schatkamers, welke door verschillende steden en staten van Griekenland gebouwd waren. Onder dezen was die der Siphniërs, waarover wij hieronder nader zullen spreken, goed bewaard; zij gelijkt op een Ionischen templum in antis, met Karyatiden, in plaats van zuilen. De Dorische schatkamer der Atheners is eveneens goed bewaard, men heeft haar weer in haar geheel kunnen opbouwen.

Hierop volgde een groot gebouw, waarin men het bouleuterion wil zien, terwijl daarachter het terrein in zijn oorspronkelijken rotsachtigen toestand gelaten is. Waarschijnlijk is dit de rots, waarop de Sibylle Herophyle het eerst haar orakels gaf. Een hooge Ionische zuil, door de Naxiërs opgericht, waarop zich de bekende Sphinx bevond, stak boven het geheele terrein uit. Iets verder bereikte men de ronde feestplaats, de Halos, (dorschvloer), waar de reeds vermelde symbolische voorstelling van het dooden van den Python plaats vond.

Onmiddellijk achter de zuil der Naxiers verheft zich de muur van de tempelterrassen; hij was bedekt met inscripties, welke besluiten der Amphictyonen, lijsten van overwinnaars en oorkonden van vrijlating van slaven bevatten. Tusschen dezen muur en den Halos bevond zich de Stoa der Atheners, met zuilen, in Ionischen stijl opgetrokken; vermoedelijk werd deze stoa gebouwd als dank voor de overwinning in 480 v. C. bij Salamis behaald; later (428 v. C.) voegde Phormion er tropheeën van buitgemaakte schepen aan toe. Naast den Z. W. hoek stond een Nike van Paionios, vermoedelijk het voorbeeld van die in Olympia gevonden is.

Ook aan de Oostzijde van het tempelterras stonden verschillende monumenten, onder dezen is vooral de Drievoet der Plataeërs te vermelden; deze rustte op een basis, welke men teruggevonden heeft. De middelste steun vormde de beroemde slangenzuil, bovenaan bevond zich een gouden bekken, dat in den Heiligen Oorlog geroofd werd. Later werd de drievoet naar Constantinopel medegenomen en is daar nu nog te zien in de z. g. AT-Meïdan.

Van den Dorischen tempel van Apollo, welke natuurlijk het voornaamste heiligdom was, zijn thans alleen de fundamenten nog over; toch weten wij door den Griekschen schrijver Pausanias, hoe deze tempel er oudtijds heeft uitgezien. Het heiligdom was eenige malen opnieuw gebouwd, of herbouwd. De oudste tempel was, volgens de sage, uit laurierboomen gevormd; de takken van dezen stamden af van den heiligen laurier in Tempé. Hierop volgde een tempel door bijen, uit was, gebouwd. Apollo zette hiervoor een koperen tempel in de plaats; deze smolt echter bij een brand en verzonk in de aardkloof.

Hierna werd een vierde tempel, van steen, opgericht en wel door de bouwmeesters Trophonios en Agamedes. Nadat dezen hun werk voltooid hadden, vroegen zij een belooning aan den god. Deze zegde hun deze tegen den zevenden dag toe. Toen deze was aangebroken stierven zij in den daaropvolgenden nacht.

Deze tempel brandde echter in 548 v. C. af: voor een nieuwen bouw werd onder alle Grieken geld ingezameld; zelfs de Egyptische koning droeg hiertoe bij. Het geslacht der Alkmaeoniden, uit Athene verdreven, nam dien bouw op zich, voor de som van 300 talenten. Zij bouwden hem echter kostbaarder dan het contract hen verplichtte, doch wonnen daardoor natuurlijk de gunst van de priesters van Delphi; de architect was Spintharos uit Korinthe.

Voor den tempel bevond zich het groote brandofferaltaar en dicht daarbij het beeld van een wolf, het dier, aan Apollo gewijd. Op zijn kop hadden de Delphiërs het besluit laten graveeren, waarbij aan de Spartanen, die hen geholpen hadden, het recht van promanteia (om voor anderen het orakel te mogen ondervragen) werd verleend. Perikles echter liet aan den achterkant hetzelfde besluit, ten gunste der Atheners, griffen.

Betrad men den pronaos (voorhal), zoo zag men in de eerste plaats de met gouden letters geschreven spreuken: Gnoothi Seauton (Leer U zelf Kennen) en: Mèden Agaan (Niets te veel), beide spreuken van de Zeven Wijzen; bij deze spreuken stond de beeltenis van Homerus. De cella van den tempel was 100 voet lang en van buiten met Dorische, van binnen met Ionische zuilen versierd. Hier bevond zich het beeld van Apollo en daarvoor de Hestia (haard) waarop door een weduwe het eeuwige vuur werd onderhouden; deze haard gold voor den voor allen gemeenschappelijke en tevens voor het middelpunt van de geheele Grieksche wereld. Zeus had namelijk eens, om het middelpunt van de aarde te weten te komen, twee adelaars van het Oosten naar het Westen naar elkaar toe laten vliegen en dezen waren op deze plaats tezamen gekomen.

In de nabijheid van de hestia stond nog de ijzeren zetel van Pindarus, waarop de vrome zanger Apollo door zijn hymnen geprezen had. Hij toch was gewoon den god, in plaats van offers, hymnen te brengen. Bovendien bevonden zich in de cella een beeld van Poseidon, de beelden van twee Moiren (Schikgodinnen) met die van Zeus Moiragetes en Apollo Moiragates (de leider van het noodlot).

Achter de cella bevond zich een vertrek, dat als wachtkamer bestemd was voor hen, die het orakel wilden raadplegen. Hierop volgde het heilige der heiligen, het adyton, waar zich de aardspleet bevond, waaruit de bekende dampen opstegen; daar was een kolossale drievoet opgericht, uit hout vervaardigd en met goud beslagen; hierboven was een zetel aangebracht.

Nadat eerst de voorteekenen waren waargenomen, begaf zich de Pythia, nadat zij vooraf water uit de bron Kastalia had gedronken, en een laurierblad in den mond had genomen, naar het adyton en ging op den drievoet zitten; door de dampen, die uit de aarde opstegen, geraakte zij in een soort van geestvervoering en stiet onsamenhangende klanken uit. Deze woorden werden daarna door zoogenaamde profeten in den vorm van hexameters opgeschreven; ook deze verzen waren echter voor den ondervrager niet makkelijk te begrijpen. Daarom begaf men zich naar de beroepsuitleggers, om van hen te weten te komen, wat de bedoeling van de orakelspreuk was.

Het groote terras, dat zich langs den geheelen Zuidwand van den tempel uitstrekte, bevatte het veel bezongen laurier- en myrtenbosch; in het midden hiervan hebben wij ook het oude heiligdom van Gaia te zoeken, die, zooals wij zagen, het eerst het orakel in bezit had.

Zuidoostelijk verhief zich waarschijnlijk de mast met drie gouden sterren, welke de Aegineten, na den slag bij Salamis, hier gewijd hadden; verder bevond zich hier het voetstuk, waarop Perseus van Macedonië zijn beeld wilde zetten. Aemilius, die hem overwonnen had, liet er echter het zijne op plaatsen. Het groote altaar van den tempel was een stichting van de inwoners van Chios, ongeveer 520 v. C. opgericht. Een weinig Noordelijk verhief zich een sierlijke acanthuszuil, waarop dansende meisjes waren afgebeeld. Gouden drievoeten, welke Gelo van Syracuse en zijn broers, na de overwinning bij Himera, (480 v. C.) gewijd hadden bevonden zich hierbij. Ook de bekende bronzen wagenmenner heeft hier oorspronkelijk gestaan. Ten Noorden van deze Siciliaansche wijgeschenken had de Thessaliër Daochos negen beelden van zich en zijn voorvaderen laten opstellen.

Tegenover den N. Westelijken hoek van den tempel bevindt zich een ruimte, waar Kraterus zijn beroemde leeuwenjacht, waarop hij Alexander den Groote het leven gered had, door Leochares en Lysippus liet vereeuwigen. Het theater bevindt zich hierachter. De ruimte, voor de toeschouwers bestemd, is in vrij goeden staat gebleven, het tooneel is verwoest. Geheel in het Noordelijk gedeelte van den peribolos bevond zich de Lesche der Knidiers, een soort conversatiegebouw. Op den muur aan de rechterzijde bevond zich, volgens Pausanias, een voorstelling van de verwoesting van Troje, door Polygnotus geschilderd, op den linkermuur een afbeelding van de Onderwereld.

Niet ver van den hoofdingang bevindt zich de bron Kastalia. Het water van deze ontspringt uit den rotswand, welke tot een groot, vierkant bekken is uitgehouwen. Daaronder bevindt zich een groote nis, waarin men thans een kleine kapel van den Heiligen Johannes heeft gemaakt. In het bekken van de Kastalia moesten allen, die den tempel betreden wilden, zich door een bad reinigen. Ook thans staat het water van de bron, al heeft het zijn roep van heiligheid verloren, nog in hooge eer. Iederen middag kan men thans nog de muilezels, aan beide zijden met tonnen behangen en door jongens en meisjes bestuurd, zich naar de bron zien begeven, om daar het heerlijke, koele water, dat in deze dorre streken zoo kostbaar is, te halen.

Het is een schilderachtig gezicht, als men deze groepjes zich bij de bron ziet verzamelen, vooral tegen den avond, als de zon reeds weggezinkt achter de bergen en men vanaf den hoogen Parnassus een schitterend panorama voor zich ziet, dat men zijn geheele leven niet vergeet. Heerlijk schoon toch is dit plekje grond, dat de Grieken uitgezocht hadden als woonplaats voor hun lichtgod Apollo, die het duister van de toekomst door zijn licht wist weg te vagen en tot wien men van heinde en verre kwam, om de uitspraken van zijn orakel te vernemen.

Wij willen thans nog even een wandeling door het Museum maken, dat zich vlak bij de opgravingen bevindt. Het gebouw, dat door de vrijgevigheid van Syngros gebouwd is, bestaat uit een hoofdgebouw en twee vleugels.

Voor den ingang bevindt zich een marmeren sarkophaag, waarop de Calydonische jacht is afgebeeld. Betreden wij de groote zaal, dan zien wij in de eerste plaats het bronzen beeld van den Wagenmenner, vrij goed bewaard, dat bij den tempel is gevonden. Daarbij bevonden zich een gedeelte van een Paard en een arm. Dit alles behoorde tot het wijgeschenk, dat Polyzalos, als dank voor een overwinning, in een wedren met zijn wagen behaald, had opgericht. Men vermoedt, dat deze Polyzalos de broer van Gelo en Hiero van Syracuse was.

De wagenmenner staat in zijn volle lengte voor ons; de plooien van zijn kleed zijn niet ongelijk aan de kanneluren van een zuil; waarschijnlijk werd een gedeelte van deze plooien, welke eenigszins eentonig aandoen, door den wagenbak bedekt. De bewerking van het brons is zeer fijn; het gezicht met de volle kin, de oogen vol uitdrukking, de haarbewerking, al deze dingen verleenen aan het werk een hooge waarde.

De volgende zaal is bekend als die van "De Schatkamer der Atheners", aan de muren zijn de metopen bevestigd, welke zich aan de buitenzijde van bedoelde schatkamer bevonden. Zij stellen de daden van Hercules en Theseus voor. Vijf metopen stellen den roof van de runderen van Geryones voor; een zesde laat ons een Centaur zien, die tegen een tegenstander (Hercules) gevallen is; deze plaatst zijn voet op diens nek. Een zevende afbeelding vertoont den strijd met den Nemeïschen leeuw, terwijl een achtste metoop het vangen van den stier voorstelt.

De overigen schijnen allen daden van Theseus voor te stellen en wel in eerste plaats zijn strijd tegen de Amazonen. Op een afbeelding zien wij den jeugdigen Theseus, voorzien van een helm, die tegen een Amazone strijdt; aan de andere zijde wordt de nederlaag van den Minotaurus en den stier van Marathon voorgesteld. In het midden der zaal ziet men Amazonen te paard, de acroteria van den top van het heiligdom.

Aan den rechtervleugel bevindt zich de Grieksch-Romeinsche zaal, of het Monument van Pydna. Het monument vermeldt de nederlaag van koning Perseus van Macedonië (168 v. C); aan alle vier de zijden komen inscripties voor en het is met een fries, in reliëf, versierd. Tegenover de Macedoniërs, die men aan hun mooi versierde schilden kan herkennen, ziet men barbaren, die bijna geheel naakt zijn; zij stellen de bondgenooten van het Romeinsche volk voor; de Romeinen zelf ziet men niet, wel hun cavallerie. Voor dit monument zijn de Drie Dansende Meisjes (Karyatiden) geplaatst; de steun, waarom zij geplaatst zijn, is met acanthusbladeren versierd; zij vormen een prachtig onderstel voor een drievoet, of een ander wijgeschenk. De kleeding van deze meisjes en de guirlandes van palmbladeren hebben haar geïdentificeerd als Danseressen van Karyae, waarvan de naam Karyatiden afgeleid is, die naar men weet, ook bij het Erechteion in Athene voorkomen.

Wij keeren thans weer naar den ingang terug en bereiken de zaal van den Tempel van Apollo; rechts vinden wij een groot reliëf, voorstellende een jongeling, met uitgestrekte armen; een knaap staat naast hem. De eerste figuur wordt gewoonlijk opgevat als een afbeelding van Apollo; wellicht is het echter een Apoxyomenos, met een dienaar.

Fragmenten van marmeren beelden uit den tempel der Alcmaeoniden stellen leeuwen voor, die stieren verscheuren; men ziet verder twee vrouwenfiguren, die haar kleed met de linkerhand vasthouden; op den linkermuur zijn tafereelen uit den strijd tusschen Athene en den reus Enceladus afgebeeld.

In deze zaal vonden tevens vijf reliëfs een plaats; op het eerste ziet men het schip de Argo; ronde schilden, aan de buitenzijde, stellen de krijgslieden aan boord voor; terzijde staan twee personen, die op een lier spelen, een van dezen is waarschijnlijk Orpheus. Aan ieder uiteinde staat een ruiter, klaarblijkelijk Castor en Pollux. Op een tweede reliëf drijven Pollux, Idas en Castor de gestolen runder uit Arcadië voor zich uit; de verdeeling van dezen was de aanleiding tot de oneenigheid tusschen hen. Iedere figuur houdt in de linkerhand twee speren, in de rechter een derde speer vast. Het derde reliëf toont ons de ontvoering van Europa op den stier; de geschiedenis van het Calydonische zwijn is het onderwerp van het vierde reliëf; op de afbeelding ziet men de overblijfselen van een hond onder het wilde dier. Het laatste reliëf is zeer geschonden; men vermoedt, dat het den ram voorstelt, waarop Phrixus en Helle gezeten waren, toen zij de hinderlagen van hun stiefmoeder Ino ontvluchtten.

Ten Oosten van den tempel vond men een grooten Omphalos, den steen, waarover wij reeds spraken; hierop waren afbeeldingen van wollen banden aangebracht; waarschijnlijk was dit echter niet de oorspronkelijke omphalos, daar deze met echte wollen banden bedekt was.

Tusschen deze en de volgende zaal staan de beelden van twee jongelingen uit de archaïstische periode. Op het voetstuk van het best bewaarde beeld leert ons een inscriptie, dat de beeldhouwer een Argiver was. Zij lijken veel op de bekende Apollobeelden, met het ronde, eenigszins lachende gezicht. Waarschijnlijk zijn zij uit de 7e eeuw v. C. Men vermoedt, dat deze beelden Kleobis en Biton voorstellen, over wie Herodotus ons in zijn geschiedwerk vertelt. Hij verhaalt n.l. (1,31), dat Solon, de Atheensche wijsgeer, eens Kroesus, den koning der Lydiers, bezocht. Op zekeren dag liet de koning, die bekend was om zijn rijkdom, Solon door al zijn schatkamers leiden. Daarna vroeg hij hem, wien hij voor den gelukkigsten man der wereld hield. Solon wees den eersten prijs toe aan een zekeren Tellus, een Athener, den tweeden aan de jongelingen Kleobis en Biton, uit Argos, toe. Op zekeren dag toch moest hun moeder naar den tempel van de godin Hera gebracht worden, doch de ossen waren niet op tijd aanwezig. Daarop trokken de jongelingen zelf hun moeder naar den tempel, over een afstand van 45 stadiën (een stadion is ± 182 M.). De feestgangers prezen de moeder gelukkig om zulke flinke zonen. Daarop bad de moeder tot de godin hun dat te geven, wat voor den mensch het het gelukkigst is. Na dat gebed legden zij zich te slapen in den tempel en stonden niet meer op. Hierdoor had de godin aangetoond, dat de dood voor den mensch het gelukkigst is. De Argiven hadden daarna standbeelden van hen laten maken en dezen in Delphi gewijd.

Wij zijn thans de laatste zaal van het museum genaderd, die van Schatkamer der Knidiers, volgens sommige o. w. Pomtow, der Siphniërs. De beeldhouwwerken der gevelstukken van 't geheel vernielde gebouw zijn zoo volledig weergevonden, dat men het in zijn geheel kon reconstrueeren. Zooals wij reeds zagen, had het gebouw den vorm van een templum in antis; in plaats van de gebruikelijke zuilen wordt het dak van de voorhal door de beelden van twee meisjes geschraagd. Zij doen ons denken aan de priesteressen van de Akropolis en zijn wellicht de voorloopsters der Karyatiden in het Erechtheion. Langs het geheele gebouw loopt een fries. Aan de Noordzijde stelt het de Gigantomachie voor; eerst zien wij een man, in een eenigszins gebogen houding, die een voorwerp in zijn hand houdt, dat op een zak gelijkt. Dit is Aeolus, de god der winden, die zijn stormen tegen de reuzen in beweging zet. Hierop volgen twee godinnen, die met giganten in strijd gewikkeld zijn. De reuzen zijn in gewone menschelijke gestalte afgebeeld. Op den achtergrond ontdekken wij Hercules, met den leeuwenhuid om zijn nek en armen gewikkeld; hij strijdt met zijn lans tegen een reus. Dionysus met een lang kleed en een panthervel, rijdt met zijn wagen, door leeuwen getrokken, het strijdgewoel binnen. Iets verder bevinden zich Apollo en Diana met hun bogen. Ephialtes ligt dood voor hun voeten; een andere reus is op het punt de vlucht te nemen, terwijl drie andere in gesloten colonne komen aanrukken. Dan verschijnt Hermes, hij strijdt met een zwaard en is aan zijn kegelvormig hoofddeksel te herkennen; de overige figuren zijn niet meer te identificeeren.

Aan den anderen kant ziet men de overblijfselen van het Oostelijk fries; dit stelt den strijd tusschen Menelaus en een Trojaansch held (misschien Hector), om het lichaam van Euphorbos, voor, terwijl Meriones den eerste en Aeneas den laatste bijstaat. Men kan de namen van deze personen uit de inscripties vaststellen. De linkerhelft wordt ingenomen door een vergadering der goden. De tweede helft vertoont een strijdscène.

Nog is te vermelden de afbeelding, welke het Westelijk gevelfront versierde, de raadselachtige strijd om den drievoet tusschen Apollo en Hermes; Athene, die zich in het midden bevindt, schijnt de strijdenden te scheiden; men verhaalt, dat de Doriërs eens beproefd hebben hun heros Herakles, op de plaats van den Ionischen Apollo te zetten; op deze wijze zou de afbeelding te verklaren zijn. In dezelfde zaal bevindt zich verder nog de reeds genoemde Zuil der Naxiers, waarop de Sphinx geplaatst was.

Wij hebben thans onzen rondgang volbracht; een bezoek aan Delphi zal bij ieder een onvergetelijken indruk achterlaten.